

ХЭЛ ХИЙГЭЭД АЖ АХУЙН ХАРЬЦАА ХОЛБООНЫ ТУХАЙ ТОВЧ ӨГҮҮЛЭЛТ

Товч агуулга: Аж ахуйн үйл ажилаагаа нь хэлийг хэрхэн нөлөөлөөх жич хэлний үйлдэл хэрэглээ нь аж ахуйг хэрхэн нөлөөлөх хоёр асуудал бол хэл ба аж ахуйн хөгжилтэд холбогдох хамаг үндсэн бөгөөд шийдвэрлэх чанартай хүчин зүйл мөн. Тус өгүүлэлд аж ахуйн үйл ажиллагаа хэлийг хэрхэн нөлөөлөх талд товч өгүүлэв.

Түлхүүр үгс: хэл, аж ахуй, харьцаа холбоо.

Burenbilig

Academy of Social Sciences of Inner Mongolia

Huhhot, China

TO THE QUESTION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN LANGUAGE AND ECONOMICS

Abstract: In the development of language and economics, two questions are of fundamental importance: how economic activity affects the language, and how language affects the economy. The author examines the impact of economic activity on language.

Key words: language, economy, relationship.

Хэл нь хэрхэн бүрэлдэж, хэрхэн хөгжиж хувирсан бэ? Адил бусын хэл болон түүний хөгжил хувирал нь хүмүүсийн аж ахуйн амьдралд ямар нөлөөтэй байдаг вэ? Хэл хийгээд хэлний үйлдэл хэрэглээ, хэлний бодлого зэрэг нь хүний хүчний нөөц баялаг, ажил олголт, цалин хөлс, орлогын хуваарилалт зэрэгтэй хэрхэн холбогдох вэ? Зарим хэл нь маш сайн түгээмэлжин хөгжиж байхад зарим хэл нь яагаад устаж балрахын хувь заяанд өртдөг вэ? зэрэг овоотой олон асуулт, асуудал бол бүр аж ахуйн уруудал ба хөгжилттэй нягт харьцаа холбоотой байдаг.

Аж ахуйн үйл ажиллагаа нь хэлийг хэрхэн нөлөөлөх жич хэлний үйлдэл хэрэглээ нь аж ахуйг хэрхэн нөлөөлөх хоёр асуудал бол хамаг үндсэн бөгөөд шийдвэрлэх чанар бүхий хүчин зүйл мөн.

1. Хэлний үүсэл ба аж ахуй лугаагийн холбогдол

Хэлний үүсэл гарлын тухайд хэдэн зүйлийн таамаглал байдаг. Даруй хэлийг бурхан тэнгэр бүтээлээ гэх буюу нэг зүйлийн онцгой ой хүчин хэлийг буй болгосон гэх; хүн төрөлхтний сэтгэхүйн бүрэлдэл хөгжлийн улмаас хэл үүссэн гэх; хүн сармагчны хөдөлмөрийн дундах харилцаа солилцоо хийх хэрэгцээ шаардлагын улмаас хэл аяндаа алгуур аажим бүрэлдэн хөгжсөн гэх мэт. Дээрх таамаглалууд нь өөр өөрийн гэх үндэслэл баримттай байдаг боловч одоо болтол аль нь ч өөрийн бүрэн гүйцэд няцаагдашгүй үндэс баримтгүй байсаар. Нэн ч хэлийг бурхан тэнгэр бүтээлээ гэх буюу нэг зүйлийн онцгой ой хүчин хэлийг буй болгосон гэдэг үзэлт нь одоо үеийн шинжлэх ухааны хөгжилтийн түвшинд тайлбарлаж чадашгүй марксын үзэл онолд сөрөг зүйл байгаа нь ойлгомжтой. Хэлийг хөдөлмөр бүтээлээ гэх онол ба хүний сэтгэхүйн улмаас хэл үүсэн бүрэлдэв гэх үзэл нь өөр зуураа дотоод харьцаа холбогдолтой байж хамтран хөдөлмөрлөх ба хөдөлмөрийн бүтээгдэхүүнийг солилцох зайлшгүй хэрэгцээ шаардлагатай болсноос шалтгаалан хэл үүсэн бүтсэн гэж үздэг. Даруй хүн сармагчин оршин амьдрахын төлөө эх байгальтай зохицолдон сүрэлгэлдэн самар жимс түүж, хамтран ан амьтныг агнах анхны нийгэмчлэлийн шаардлагаар нэг нэгэндээ бодол санаагаа илэрхийлэх зайлшгүй шаардлага гарч түүний улмаас хэл гэх анхны тогтолцоо аяндаа бүрэлдсэн байна.

2. Үйлдвэрлэлийн хэлбэрийн олон янз ба хэлний улам нэг алхмын хөгжилт.

Хэлний үүслийг дараалан эрт эдүгээгийн аль ч түүхэн цаг үед аж ахуй ба хэлний харьцаа холбоо маш нягт байсан юм. Анхны хүн сармагчин дан ганц түүж агнах бээр амьдарч байснаа улмаар мал аж ахуй эрхлэх, тариалан аж ахуй эрхлэх бүр сүүлийн үед худалдаа наймаа эрхлэх, аж үйлдвэр эрхлэх болсон зэрэг аж ахуйн үйлдвэрлэлийн хэлбэрийн олон янзтай болсон нь хэлний олон янзын хөгжилтийг буй болгожээ. Жишээлбэл, "Шүлэглэлт ном"-д 50 гаруй зүйлийн морины тухай үг хэллэг байдаг нь хятад үндэстэн бүр эрт үед мал аж ахуй эрхэлж байсны тодорхой баримт мөн бөгөөд мал аж ахуй эрхлэх болсны учир сая морь малтай холбоотой үг хэллэг буй болсон юм байна.

Английн аж үйлдвэрийн хувьсгалын үед үйлдвэрлэлийн хүчин асар хөгжиж шинжлэх ухаан мэргэжлийн шинэ үг, нэр томъёо маш олноор төрж дэлхийн улс оронд түгээн тархагдсан. XXI зууны өнөөдөр аж ахуйн маш хурдтай хөгжил, чимээ холбооны дэвшил, техник мэргэжлийн шинэчлэл, даяаршлын хамрал тэлэлт нь дэлхийн улс үндэстэн бүхний хэл аялгуунд олон тооны шинжлэх ухаан техникийн шинэ нэр томъёог авчирч

жижиг буурай хэл аялгуунууд нь аж ахуй хөгжингүй, шинжилгээ мэргэжил давшингүй улс үндэстний хэл аялгууны нөлөөнд автаж зарим нь бүр хүнд хямралын байдалд орсон байна. Сталины хэлсэнчлэн "Аж үйлдвэр ба тариалан үйлдвэрлэлийн зогсолгүй хөгжил, худалдаа тээврийн тасралгүй хувирал, шинжлэх ухаан мэргэжлийн удаа дараагийн шинэчлэл нь маш олон шинэ үг, нэр томъёог шаардан бүтээжээ". Үүнхээр аж ауйн өндөр хөгжилтэй улс орны хэл аялгуу нь дэлхийн бусад улс үндэстний хэл аялгууны хөгжлийг, хөгжлийн хандашийг нөлөөлөх нь зүй ёсны үзэгдэл, жам ёстой үелэл болсон байна.

1978 онд дундад улс нь өөрчлөлт хийж чөлөөтэй явалцах улсын бодлогыг тогтоож, аж ахуйн бүтээн байгуулалтаар голдлого болгож нийгэм журмын зах дэлгүүрийн аж ахуйн тогтолцоог байгуулан төгөлдөржүүлж, нийгмийн үйлдвэрлэлийн хүчнийг ахиулж, аж үйлдвэржилтийг биелүүлж, ард түмний өдөр ирэхүйеэ нэмэгдэж байгаа бодисын ба соёлын хэрэгцээг хангахыг зорилго болгон баримтлан хэрэгжүүлсээр ирсэн бөгөөд өнөөдөр болоход 40 жилийн турш дундад улсын аж ахуй нь өндөр хурдацаар өсөж хөгжин дэлхийн үйлдвэрлэгч орон болсон байна. Түүний улмаас хятад хэлийг сонирхон сурах хүмүүс олширч, 2004 онд Узбекистан улсад хамаг анхны "Күнзийн сургууль"-ийг байгуулсан бол 2018 он болоход бүх дэлхийн 146 улс оронд 525 "Күнзийн сургууль" байгуулагдаж, 1113 "Күнзийн танхим" нээгдсэн байна. "Күнзийн сургууль" нь нэгэнтээ дундадын хэл соёлыг дэлхий дахинд түгээн дэлгэрүүлэх томоохон төв болсон байна. Дундад улсын аж ахуйн гайхалтай түргэн хөгжил дэвшилт нь "хятад хэл сурах давалгаа"-г буй болгож хятад хэл соёлын бас нэг удаагийн хөгжил мандлыг авчрав.

3. Монгол үндэстний уламжлалт аж ахуй хийгээд түүний үг хэл ба үсэг бичгийн хувиралт

Монголчууд эрт дээд үеэсээ аваад мал аж ахуйгаар гол болгон оршин амьдарсаар ирсэн бөгөөд монгол хэлний үгийн санд мал ба малжих үйлдвэрлэлтэй холбогдсон үгс маш элбэг байдаг. Дээр зууны сүүлч энэ зууны эхэн үеэр олон тооны хүмүүс нүүдлийн мал аж ахуйтай өсөд өөр үйлдвэрлэлийн хэлбэр болох суурьшмал амьдрал, хотжилтын хөдөлгөөнд хамрагдах болсон юм. Нэг улс үндэстний олон тооны хүн ам нь охорхон хэдэн жилд уугуул үйлдвэрлэлийн хэлбэрээ огоорч шинэ хэлбэрийн үйлдвэрлэл хөдөлмөрт оролцох болсон огцом хувьсалт нь тухайн улс үндэстний хэл соёлд хямрал үүсгэжээ. Иймэрхүү шилжилтийн цаг хугацаанд хотын шинэ соёл нь хараахан бүрэлдээгүй, хуучин соёлын орчноосоо саланги болсон учир хот орогсдын хоёрдугаар үеийнх нь төлөвширөөгүй буюу бүрэн бүтэн бус хэл соёлын орчинд эрэмдэг зэрэмдэг байдалтай өсөж хүмүүжиж буй. Бидний ойлгосноор Өвөрмонгол оронд иймэрхүү байдал нэн түгээмэл оршиж буй. Хөдөө орон нутагт сум гацааны газарт үндсэндээ сургуульгүй болсон, өсвөр насны хүүхэд ба өтлөө насны өвгөд хөгшдийн дийлэнх нь хошуу аймаг зэргийн хот балгасын газар оршин амьдрах болжээ. Сурах насны хүүхдийн хувьд хичээлийн агуулгадаа монгол уламжлалт амьдрал соёлын талын мэдлэгт суралцдаг боловч бодит амьдралд нь үндсэндээ үзэгдэж харагдахгүй болсон. Хотын соёл шинэ нийгмийн соёл хараахан бүрэлдээгүй, сурах бичиг нь шинэ шинэ агуулга хэлбэрээр цаг тухайдаа төлөвлөгөөтэй, зохион байгуулалттай хангагдаагүй гэх мэт ноцтой хэл соёлын асуудлууд буй болжээ. Үйлдвэрлэлийн хэлбэрийн хувьсалтыг дагалдан монгол хэл соёлын үргэлжлэл, хөгжилтөд ихээхэн бэрхшээл тулгарсан байна.

4. Хэлний сэргэн мандалт ба аж ахуйн бодит хүчний холбогдол

а. Еврей үндэстэн бол түүхэндээ маш их зовлон гачигийг туулсан шандастай үндэстэн юм. Еврейчүүд хэдийгээр өөрийн төр улсаа байгуулсан түүхтэй боловч эртний Египет, Assyria, Шинэ Вавилон, Перс, Ром зэрэг харь үндэстний эзэрхийлэлд өртөж 135 оноос 1948 он болтолх 1800 гаруй жилийн турших цаг хугацаанд улс оронгүй бутран цагаачлах амьдралыг өнгөрүүлж, дэлхийн өнцөг булан бүрт тарж орогносон түүхтэй юм. Хүний нутаг хөндлөнгийн газар орогнон амьдарсан еврейчүүд бусад улс үндэстний үг хэлийг сурч хэрэглэхээс өөр сонголт байсангүй тул еврей хэл нь нэг үе хэрэглээнээс гарч сөнөсөн байдалтай болжээ. Европын дунд зууны үед еврейчүүдийг гадуурхан эсэргүүцэх хэрэг учир залгаа залгаа үүсэж байсан боловч еврейчүүд өөрсдийн аж ахуйн чадвар чадал ба дээд соёл боловсролд түшиглэж тухайн нийгмийнхээ дээд давхаргад орон байраа олж чадсан ба энэхүү ашигтай байр суурь нь үндэстний үсэг бичгээ хамгаалан хадгалж үлдэхэд нь нөхцөл боломж нь олгосон байна. Ямар ч бичиг баримт материалгүйгээр олон зуун жилийн өмнө мартагдсан үсэг бичгийг уншин тодруулж, түүндээ суурилан хэл үсгээ сэргээн амилуулах гэдэг байж болшгүй учир юм. Гэвч Европ тивийн нийгмийн дээд давхаргад байсан ухааны шандастай еврейчүүд улс төрийн байр суурь ба их хэмжээний эд мөнгөө ашиглан нэлээд хэмжээний еврей үсгээр бичигдсэн еврей утга зохиолын бүтээл ба еврей ном судрыг олон зуун жилийн турш өвлөн хадгалж үлдээж чадсан байна.

б. Монгол улс XX зууны 40-өөд оны эхэнд уламжлалт монгол бичгээ таягдаж шинэ кирил монгол бичгийг зохион хэрэглэж түгээмэлжүүлж дэлгэрүүлээд өнөөдрийг хүртэл хэрэглэсээр иржээ. Зарим хүмүүс энэхүү үйл хэргийг зөвхөн улс төрөөр шийдэгдсэн юм шиг хэлж номлодог. Гэхдээ тухайн цаг үедээ Зөвлөлт Холбоот Улс бол дэлхийн дэсээс давсан хоёр том гүрний нэг. Аж үйлдвэрлэл хөгжсөн, тэргүүний шинжилгээ мэргэжлийг эзэмшсэн, давшсан соёл боловсролтой хүчирхэг том улс байсан юм. Тухайн үедээ хоцрогдонгүй

байсан Монгол улс нь орос орны тэргүүний соёл мэргэжлээс сурч эзэмших, улс орноо аж үйлдвэржсэн орон болгох санаа зорилттой байж эдгээр бүхнээ Орос орноос амар дөхөм олж авах хүсэл бодлоор үсэг бичгээ слав үсэг болгон өөрчилсөн улс төрчдийн нэг санаа байсан ч байж болно. Одоо эргэн харахад үсэг бичгээ өөрчлөн хэрэглэсэн 70 хэдэн жилийн хугацаанд Орос орноос болон Европын бусад улс орноос орос хэлээр дамжуулан маш олон шинэ үг, нэр томъёог монгол хэлэндээ оруулж авсан бөгөөд их хагас нь идээшин нутагшиж одоо ч өргөн хэрэглээнд идэвхтэй хэрэглэгдсээр байна.

в. Зарим хэл судлаач, дээр зууны 90-ээд оны эхэнд Монгол улсад болсон уламжлалт монгол бичгийг түгээн дэлгэрүүлэх ажиллагаа үр өгөөж муутай болсон учрыг яг сайхан нийгмийн шилжилтийн үедээ байж улс орны аж ахуйн уналттай цаг үе байсан болохоор амжилттай болж чадсангүй гэж дүгнэсэн байдаг. Хэдийгээр тэр бүгд аж ахуйн шалтгаан биш байсан ч гол шалтгаан нь лавтай аж ахуй уналттай байсантай шууд холбоотой буюу дам холбоотой байсан нь гарцаагүй.

Ерөнхийлбөл, хэлний нэвтрэлцээ, аж ахуйн харилцаа нь бүр л хүн төрөлхтний оршин тогтнохын хэрэгцээ шаардлагаас шалтгаалдаг болохоор хэл ба аж ахуй нь амь нэгтэй гэж үзсэн нь болох юм. Хүн төрөлхтний бүхий л үйлдвэрлэл амьдралын туршид аж ахуй нь голлох байранд байж, хүн төрөлхтний оршин амьдрахаас хувьсан хөгжих болтолх бүхий л орон цагийг суурилан ачаалж иржээ. Марксын үзлийн үндсэн онолд аж ахуй бол нийгмийн дээд давхаргыг багтаасан нийгмийн бусад давхаргын суурь давхарга мөн гэж үздэг. Аж ахуйн суурь нь бусад давхаргуудыг тогтоодог. Дээрх жишээнүүдээс харахад аж ахуйн хүчин зүйл бол хэлний хөгжил хандлагыг тогтоох хамгийн гол хүчин зүйл мөн. Хүчирхэг хэлний хамгийн их ар түшиг бол яахын аргагүй тухайн хэлийг эзэмшигч гол цогц ард түмэн нь нийгмийн тэргүүний үйлдвэрлэлийн хүчнийг эзэмдэн, нийгмийн тэргүүний шинэлэг мэргэжлийг эзэмшсэн, аж ахуйн өндөр хөгжилд хүрсэн байх явдал мөн. Улс үндэстний аж ахуйн хөгжил тэлэлт нь үндэстний хэлний хэрэглээг чангатгаж үндэстний хэлний хөгжилт, нөлөө тархалтыг өргөжүүлдэг. Хэл нь хөдөлмөр, хамтын үйлдвэрлэлийн хэрэгцээ шаардлагаас болж, буй болж хөгжсөнтэйгээ адилхан үйлдвэрлэл хөдөлмөрөөс хөндийрч зайдахдаа унтарч манагддаг юм байна. Ард түмэн нь өөрөө үйлдвэрлэгч байж, улс орон нь өөрөө үйлдвэрлэгч орон байсан цагт хэл соёл нь хөгжин бадарч, харь гадаадын бараа бүтээгдэхүүнийг шошго хаяг, сурталчилгаа зааврыг нь ч эх хэлэндээ буулгалгүй бэлэнчлэн хэрэглэсэн ард түмэн-улс орон байсан цагт хэл соёл нь хэцүүднэ.

Ном зүй

黄少安 张卫国 苏健 《语言经济学导论》商务印书馆 2017 北京

韦森 《语言与秩序》商务印书馆 2014 北京

鲁宾斯坦 《经济学与语言》上海财经大学出版社 2004 上海

徐新 《犹太文化史》北京大学出版社 2006 北京